Domarrollen och kraven på domare — en yngre, relativt nyutnämnd, domares reflektioner

Av hovrättsrådet PETRA LUNDH

När jag blev tillfrågad om jag ville delta i detta symposium och inledningstala under rubriken *domarrollen och kraven på domare* var jag tveksam till vad jag skulle kunna bidra med i detta sällskap. Jag har emellertid valt att försöka beskriva den praktiska verklighet som jag arbetar i och hur jag ser på domarrollen och de krav som bör kunna ställas på en domare, allt med utgångspunkt i de erfarenheter som jag har som yngre, relativt nyutnämnd, domare. Det är min förhoppning att denna beskrivning — åtminstone till någon del — kan vara av intresse i den diskussion som förs här idag.

Jag utnämndes till hovrättsråd i Svea hovrätt för ca tre år sedan. När jag kom tillbaka dit som ordinarie domare hade det gått drygt 11 år sedan jag började i samma hovrätt som fiskalsaspirant och sex år sedan jag adjungerade där.

Det jag slogs av när jag kom tillbaka till hovrätten var att så lite hade förändrats. I mångt och mycket tycktes tiden ha stått stilla trots att utvecklingen i vår omvärld gått allt fortare. Jag kan i detta sammanhang nämna att jag under ett antal år bl.a. arbetat inom utredningsväsendet — till stor del med frågor som rör polisen och polisväsendet — men också med lagstiftningsarbete på Justitiedepartementet. I båda dessa verksamheter har jag upplevt att mycket hänt under senare år. Arbetet i hovrätten ser emellertid i princip likadant ut nu som i slutet av 80-talet. Organisation, arbetsmetoder, personalsammansättning, avdelningarnas storlek, domarnas bakgrund m.m. — allt ser det med några undantag ut på samma sätt som på 80-talet och för den delen som det sannolikt gjort sedan långt tidigare.

När det gäller den ökande internationaliseringen, europarätten, och hur denna påverkat och påverkar arbetet i domstolarna — det ämne som detta symposium handlar om — så måste jag instämma i det som Barbro Thorblad och Anna-Karin Lundin redan framhållit; av detta märks inte så där väldigt mycket i det praktiska arbetet vid de allmänna domstolarna. I programmet till symposiet finns ett antal formuleringar som anspelar på hur mycket internationaliseringen påverkat domstolarnas arbete och dessa formuleringar känner jag om jag skall vara riktigt ärlig inte igen mig i med utgångspunkt i de erfarenheter som jag hunnit få. Att jag inte känner igen mig beror sannolikt på att den materia vi hanterar vid de allmänna domstolarna fortfarande i stor utsträckning är nationell. Så består t.ex. långt över 50

procent av hovrättens verksamhet av brottmålshantering. I denna vardagliga verksamhet är de fall där europarätten har någon påtaglig inverkan inte särskilt stor. Som Anna-Karin Lundin tidigare framhållit gäller detta också processrätten, som upptar en avsevärd del av arbetet i hovrätten. Sannolikt kommer internationaliseringen däremot i framtiden att få en allt större betydelse också för arbetet i de allmänna domstolarna.

Några mer tydliga förändringar i hovrättsarbetet — och för den delen även i övrigt domstolsarbete — finns emellertid vid en jämförelse med hur jag minns arbetet i slutet av 80-talet. Den största förändringen är tempot. Målen har blivit mer omfattande och komplicerade och tempot har därmed skruvats upp. De förhandlingsfria dagarna är färre idag. En konsekvens av det höga tempot är att det inte alltid finns tid att fördjupa sig i juridiska diskussioner eller att följa med i rättsutvecklingen i den utsträckning som man skulle önska.

Den tekniska utvecklingen har, som redan konstaterats, också förändrat domstolsarbetet. Den ger förvisso möjlighet till snabbare kunskapsinhämtning genom att lagtext, förarbeten, rättspraxis och annat relevant material finns på nätet men den har också i sig bidragit till att driva upp tempot.

Vidareutbildningen för domare har blivit betydligt bättre. Den existerade knappt på 80-talet.

En förändring som är särskilt märkbar är massmediernas mer intensiva bevakning. Numera går det sällan någon dag då inte någon rättegång eller dom refereras i nyhetsflödet. Tyvärr måste man väl konstatera att kvaliteten i den massmediala bevakningen inte alltid är så hög som man skulle önska. Medierna har kanske inte heller alltid förstått domstolarnas roll och betydelse för demokratin. Till stor del har vi domare säkert oss själva att skylla. Även om en viss förbättring skett så menar också jag att vi måste bli betydligt bättre på att försöka förklara olika aktuella juridiska frågeställningar och på att synas och höras i den offentliga debatten.

Även internt, vill jag påpeka, inom domstolarna, är vi dåliga på att föra debatt. I stor utsträckning saknas en diskussion om demokrati, domstolarnas roll i samhället, rättssäkerhetsfrågor och andra viktiga ämnen. Detta är i och för sig inget nytt och vad det beror på är svårt att ha någon säker uppfattning om. Kanske är det så att det system som sedan lång tid tillbaka används för att rekrytera domare bidrar, dvs. att vi genom domarutbildningen i stort sett alla ”stöps i samma form” och att sådana diskussioner inte har främjats i denna. Det finns helt enkelt ingen sådan tradition.

I domarutbildningen har andra saker prioriterats och en sådan sak som jag tycker felaktigt har prioriterats är vad jag kallar rent ”felsökeri”. Med ”felsökeri” menar jag kontroller av olika uppgifter av formaliekaraktär. Naturligtvis ligger det i en domstols uppgifter att företa sådana kontroller men jag tror att många av dessa uppgifter skulle

kunna överföras till andra medarbetare och att domaryrkets attraktionskraft därmed skulle öka.

På senare år har också förmågan att avverka mål lyfts fram som en prioriterad egenskap hos blivande domare. Frågan är om det är fel att vi domare prioriterar avverkning av mål, något som för övrigt framhållits av regeringen i regleringsbreven för domstolarna där vissa avverkningstider anges som målsättning. Fel är det förstås inte utan jag tycker tvärtom att det är bra, men en alltför ensidig fokusering på målavverkning ger inte alltid de bästa förutsättningarna för en materiellt riktig utgång i målen. För min del har jag en känsla av att vi domare inte är helt bra på att vaska fram de mål som verkligen förtjänar en fördjupad analys. Juridiskt svåra mål tenderar att drunkna i mängden okomplicerade mål som sköljer in i hovrätterna.

Nu skall jag väl säga att jag trots allt trivs väldigt bra med att vara domare. Det kanske inte låter så med tanke på vad jag sagt hittills. Det finns emellertid ingenting som inte kan bli bättre. Jag skulle avslutningsvis vilja peka på ett par förändringar som möjligen skulle kunna leda till ett bättre och effektivare domstolsarbete — inte bara i hovrätterna.

Det jag tror är bland det viktigaste är en öppnare domarrekrytering. Vi hörde under gårdagen Anna-Karin Lundin berätta om problemen med att rekrytera domare på landsbygden. Det finns också en mängd andra aspekter på det här. Jag har själv haft förmånen att som sekreterare i två större utredningar — Granskningskommissionen i anledning av utredningen av mordet på statsminister Olof Palme och Göteborgskommittén — få arbeta med högt uppsatta politiker och andra intressanta personer med skilda bakgrunder. Just att alla haft olika yrkesmässiga erfarenheter har varit mycket stimulerande. Jag är dessutom övertygad om att det har bidragit till att slutresultatet blivit materiellt bättre eftersom olika medarbetare kunnat bidra med olika insikter av värde. I en domstol — och inte minst i en hovrätt — bör en bredare rekrytering av domare kunna ge motsvarande dynamiska arbetsklimat. Tyvärr är vi domare, som jag tidigare konstaterat, i stor utsträckning ”stöpta i samma form” med samma typ av erfarenheter, förutom domararbetet vanligtvis arbete i Regeringskansliet eller inom utredningsväsendet. Jag tror att just denna likformighet har bidragit till att konservera arbetet inom domstolarna.

För att kunna rekrytera duktiga personer med olika bakgrund till domaryrket och därigenom kunna bedriva ett effektivt domstolsarbete tror jag också att det kan behövas ett bättre beredningsstöd än det som finns idag. I hovrätterna är dagens föredragande — fiskalerna — normalt ambitiösa och duktiga unga jurister. De tjänstgör emellertid under en mycket kort period i hovrätten, normalt 12 månader fördelat på två avdelningar. Det ligger i sakens natur att de under den korta tiden inte hinner få någon större erfarenhet. Mer erfarna bered-

ningsjurister skulle kunna avlasta domarna bl.a. genom att självständigt utföra mer rutinartade uppgifter.